

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ І УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ

Сучасний період розвитку економіки характеризується ліквідацією адміністративно-командної системи управління, виникненням нових форм власності і, відповідно, інших економічних відносин. Процес створення нових систем і методів управління зайнятістю населення протікає повільно і непослідовно. В українській економічній науці ці явища розглянуті недостатньо, нема єдиних думок і про можливі шляхи перетворення, які досі пролягали, головню, через проби і помилки.

Здійснювана економічна реформа по переходу до ринкового регулювання зайнятості населення зумовлює докорінні зміни в системі управління трудовим потенціалом. Важливу роль у розвитку держави відіграє міграція, яка не тільки кількісно впливає на населення, але і змінює його якісний бік, впливає на демографічний розвиток, і особливо на режим народжуваності.

Враховуючи багатоплановий, інколи навіть суперечливий вплив міграції на підвищення ефективності виробництва, на розвиток народонаселення і розселення в окремих регіонах, потрібно скурпульозно аналізувати причини і мотиви, характер і напрямки, форми і види міграції на кожному конкретному етапі будівництва держави. Тільки на основі глибокого аналізу кількісних і якісних наслідків міграційних процесів можна виробити комплекс соціально-економічних заходів на їх регулювання з урахуванням конкретної демографічної і соціально-економічної ситуації в певній країні.

Відомо, що обов'язковим елементом ефективного спрямування та інтенсивної міграційної рухомості є розвиток потенційної мобільності населення країни, яка визначається комплексом економічних, політичних, професійних та інших мотивів, пов'язаних з незадоволенням відповідних потреб людей. Зміст будь-якого явища, у тому числі економічного, найповніше виявляється через його функції. Множинність функцій визначається множинністю аспектів, з позицій яких аналізують цей процес. Міграцію населення також можна розглядати з боку і відповідно виконувати різні функції.

Адекватно до трьох груп суспільних потреб існують, як ми вважаємо, і три різновиди функцій територіальної рухомості трудового потенціалу.

Міграційні процеси можна визнати оптимальними тоді, коли вони сприяють повній реалізації усіх трьох функцій. Тут ми зачіпаємо переважно економічну функцію міграції населення. У вітчизняній літературі поки що немає загальноприйнятої думки про це. "З точки зору економіки, – вважає Т. Заславська, – головна функція міграції полягає у забезпеченні кількісної та якісної відповідності між попитом і пропозицією робочої сили... тобто врешті з'єднання, територіальне поєднання засобів виробництва з необхідною робочою силою" [1; с.16].

Таке розуміння міграції взагалі виправдане, оскільки в ньому правильно відображена безпосередня економічна функція міграції населення. Поряд з цим дана функція не враховує того, що суспільству необхідні не самі відповідності (нехай навіть оптимальні) між засобами виробництва і робочою силою, не заради цих пропорцій перерозподіляється робоча сила між регіонами країни, є глибинніша мета: підвищення ефективності суспільного відтворення.

Щодо основних соціальних функцій міграції, то Т. Заславська зауважує: "До найбільш важливих соціальних функцій належить повніше задоволення індивідуальних потреб трудящих" [2; с.23]. На думку автора, оптимальна міграція з соціальної точки зору має сприяти повнішому

задоволенню індивідуальних потреб населення. Але “замикати” соціальну функцію у межах індивідуальних інтересів неправильно. Ми вважаємо, що міграція має створювати умови для зростання матеріального добробуту і культурного рівня країни.

Внаслідок міграції стаються певні, деколи значні, не тільки кількісні, але й якісні зміни в структурі населення певної регіональної одиниці. У цих випадках між згаданими функціями можуть виникати суперечності. Важливе завдання – знайти оптимальний варіант міграційної політики. Вона має бути динамічною і ґрунтуватись на використанні перш за все об’єктивних економічних процесів з усього комплексу соціально-економічних явищ, які викликають і регулюють кількісні і якісні зміни міграції робочої сили на сучасному етапі. Відбуваються порушення міжгосподарських зв’язків, сформованих у межах єдиного народногосподарського комплексу колишнього СРСР, як наслідок, – структурні зрушення у всіх сферах народного господарства України, вивільнення значної кількості працівників у них. Вплив цих процесів особливо значний за останніх п’ять років.

Характеризуючи сьгоднішні розміри міграції, її напрямки, інтенсивність і тенденції змін, можна відзначити, що Україна на найближчу перспективу в міждержавному русі щорічно втрачатиме за рахунок механічного руху біля 200 тис. населення. Відплив з республіки населення найактивнішого працездатного віку не тільки негативно впливає на динаміку чисельності трудових ресурсів в деяких регіонах, але й змінює демографічну структуру населення.

Однією з особливостей, характерних для міграційних процесів на сучасному етапі, є розширення їх географії. Якщо донедавна традиційними регіонами обміну населення України були республіки колишнього СРСР, то протягом останнього часу зростає інтенсивність міграції до США, Канади, Німеччини, Ізраїлю. Розширення міждержавних зв’язків сприяє “відпливу умів” за межі держави, що не сприяє досягненню найбільшого народногосподарського ефекту при використанні природних багатств і трудових ресурсів.

У зв’язку з цим необхідно формувати нові підходи до міграційних процесів працездатного населення. Тут дуже важливо зрозуміти, що трудова еміграція, як і імміграція – це складний комплекс економічних, політичних, професійних та інших мотивів, які зумовлені незадоволенням відповідних потреб людини і тому не можна робити висновки, що вони або цілком негативно, або цілком позитивно впливають на розвиток людини праці.

З одного боку, Україна, звідки йде еміграція, як правило, втрачає найздібніших працівників: виїжджають молоді, здорові, висококваліфіковані співвітчизники. Тим часом, відстала в економічному розвитку Україна сама потребує кваліфікованих працівників. Неправильно, нібито еміграція суттєво вирішує проблему безробіття в державі, яку покидають емігранти. Це і зрозуміло: потік емігрантів втягує багато кваліфікованих працівників, а їх замінити в країні досить складно.

Причини незадоволеності базових потреб значної чисельності спеціалістів зумовлюються особливостями соціально-економічної структури нашого суспільства і не піддаються швидкій ліквідації. В цих умовах зупинити наростання “відпливу умів” можна тільки на основі активізації соціально-психологічних факторів.

З іншого боку, досвід роботи українських громадян у розвинутих індустріальних країнах сприяє підвищенню їх професійної кваліфікації, залученню іноземних інвестицій, утворенню спільних підприємств. Однак емігрантів притягує в країну імміграції часто не сама можливість отримати роботу, а вища за неї оплата. Необхідно бачити і незадоволення потреби в соціальному престижі, а також в самореалізації людини. З цих позицій слід оцінювати і незадоволення матеріальним рівнем життя людей: воно служить фактором, який спонукає до еміграції, не тільки само собою, але і через невідповідність самооцінки спеціалістами їхнього вкладу в добробут суспільства і рівня їх заробітної плати (і соціального статусу, оскільки він з цим рівнем пов’язаний).

Професійні причини “відпливу умів” полягають не тільки в незадоволенні спеціалістів рівнем матеріально-технічного і інформаційного забезпечення їх діяльності, але і в труднощах реалізації творчих потреб у пізнанні, виборі предметів занять, професійному визнанні тощо.

Оцінюючи причину “відпливу умів” з нашої країни доводиться констатувати, що значна частина спеціалістів зіштовхується сьогодні з незадоволеністю практично всіх своїх базисних потреб: в матеріальних засобах до існування, в самореалізації, у безпеці. Таким чином, “відплив умів” стимулює повний набір можливих факторів впливу на цей процес – економічних, професійних, політичних і т. п. Причому, вплив цей не тільки існує, але і досить інтенсивний. Так, розрив у рівні реальної оплати українського і американського спеціаліста однакової кваліфікації вимірюється десятками разів.

Звернення лише до об’єктивного характеру факторів “відпливу умів” для пояснення цього процесу недостатнє. Тому реакція на проблему “відпливу умів” у вигляді окремих, навіть і досить обширних “заходів”, недостатня і неадекватна. Тому держава повинна втрутитися в регулювання цих процесів.

З реалізацією їх безпосередньо пов’язана імміграційна політика, яка має бути спрямована на позитивне територіальне переміщення населення, облаштування мігрантів, захист національного ринку праці. З точки зору забезпечення інтересів логічно було б передусім розробити Закон України “Про трудящих-мігрантів”, створити служби з регулювання міграційних процесів, розробити двосторонні міждержавні угоди про обмін робочою силою та дієві механізми їх реалізації.

Загалом розв’язання міграційних проблем в державі потребує розв’язання комплексу правових, організаційних та фінансових завдань. Вкрай необхідним видається вироблення державної міграційної політики України. Нагальною потребою є прийняття Закону України “Про імміграцію”, “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про біженців”, доопрацювання механізму реалізації Закону України “Про правовий статус іноземців”. З метою створення умов для урегулювання статусу іноземців, що перебувають в Україні, варто було б розглянути можливість прийняття Закону “Про порядок надання притулку в Україні іноземцям та особам без громадянства”.

Звичайно, це лише частина тих проблем, що постали чи можуть постати перед нами в умовах ринкової трансформації в сфері зайнятості і на ринку праці. Але і ці попередні розвідки свідчать про невідкладність вироблення нової концепції зайнятості населення. Це завдання величезної важливості і величезної складності, яке вимагає спільних зусиль великого колективу спеціалістів з різних сфер науки і практики.

Складовими елементами механізму управління зайнятістю мають стати:

- ♦ визначення пріоритетних напрямків формування збалансованості робочої сили (професійно-кваліфікаційної, статево-вікової структури трудових ресурсів у галузевому і регіональному планах) з рівнем й структурою виробництва, оскільки незбалансованість між попитом і пропозицією робочої сили та розвитком виробництва серйозно дестабілізує економіку;
- ♦ аналіз і корекція соціально-економічних параметрів кожного з пріоритетних напрямків, залежно від реальної продуктивної зайнятості населення та від реальної соціально-економічної ситуації в країні;
- ♦ оцінка забезпечення народного господарства за галузями і регіонами трудовими ресурсами, вибір і організаційно-економічна оцінка пріоритетів формування організаційно-економічного механізму зайнятості;
- ♦ вироблення системи заходів державного контролю, спрямованих на оптимізацію галузевих і раціональних пропорцій у розподілі трудового потенціалу, підвищення його зайнятості і ефективного використання.

Такий підхід до управління зайнятістю населення означає, що воно має:

- ◆ сформуватися в кожному регіоні на основі пріоритетності потреб та інтересів людей з урахуванням соціально-економічних, демографічних, природно-кліматичних, історичних особливостей;
- ◆ не лише забезпечувати ефективну діяльність на основі суспільно-корисного характеру трудової діяльності, але й формувати оптимальну структуру народного господарства, яка б забезпечила розподіл суспільної праці відповідно до загальнонаціональних інтересів;
- ◆ розвиватися під впливом структурної перебудови всіх галузей народного господарства, які визначають основні умови залучення населення до продуктивної діяльності, активно впливати на вибір форм участі у тій чи іншій сфері суспільної корисної діяльності на основі власних інтересів і коливань соціально-економічної кон'юнктури, визначити для себе сфери зайнятості.

Отже, вдосконалення управління зайнятістю населення спрямоване на створення реальних умов забезпечення конституційного права на працю, гармонізацію інтересів особи і суспільства, формування психологічної готовності кожної людини відповідати за результати своєї діяльності.

Література

1. *Миграция сельского населения.* – М., 1970. – С. 16.
2. *Там же.* – С. 23.